

Вовед

Банкарските институции се најстари, најзначајни и доминантни учесници на финансискиот пазар. Во современи услови на стопанисување банките управуваат со економските процеси и директно учествуваат во изнаоѓањето оптимални решенија за акумулација и употреба на капиталот. Во своето работење тие с соочуваат со се повеќе видови ризици и во различни појавни облици. Ова е резултат на тоа што банките покрај својата основна дејност станале финасиски холдинг компании, т.с. универзални банки кои своето работење го реализираат преку кредитното, инвестициското и трговското портфолио, и тоа на сите сегменти од глобалниот финасиски пазар.

Голем број од ризиците не може да се квантифицира односно да се изрази во апсолутна вредност, а банките стануваат свесни за ризиците дури тогаш кога ќе се обелоденат загубите и кога нејзината репутација е веќе нарушена. Поради ова, тие се принудени навреме банките да ја препознаат изложеноста на ризиците и со нив ефективно и ефикасно да управуваат – да ги идентификуваат, проценат, анализираат, измерат, надледуваат, контролираат и минимизираат.

Во последните години во значајно променети услови на окружувањето во која банките функционираат (во поглед на конкуренцијата, производите, регулативата, либерализацијата и друго) и фактот дека банките во изострени конкурентски услови во постојана трка за раст и создавање на дополнителна вредност за своите акционери, проблематиката на управувањето на ризици се повеќе го свртува вниманието на голем број субјекти. Сите деловни субјекти, сопствениците на трансакциските сметки, државата, локалните и меѓународните регулатори и финасиските институции настојуваат да управуваат со ризиците на кои се изложени во зависност од тоа дали е во прашање личен, корпоративен или интерес на пошироката заедница.

Управувањето на ризиците и нивната перманентна контрола претставува интегрален дел на банкарските обврски за да обезбедат квалитетни и континуирани приноси за своите акционери. Обезбедувањето на профит за акционерите во секоја банка зависи од воспоставувањето на оптимален однос помеѓу ризикот и приносот, како во дневните трансакции и делување, така и на ниво на статешкото управување на банкарските биланси и нејзиниот капитал. Затоа за секоја банка е од суштинско значење д на ниво на стратешкиот менаџмент, тргнувајќи од фундаменталниот став кон ризиците и нивното ефективно управување, да ја дефинира деловната цел- остварување позитивни финансиски резултати.

Основна цел на банкарските институции е да го идентификуваат ризикот, да го квантифицираат и да го материјализираат преку премијата за ризик (спред) за да го вкалкулираат во цената на своите производи или да го продадат тој ризик, односно да тргуваат со нив на некој од сегментите на пазарот на финасиски деривати. Во суштина банките продавајќи ги банкарски производи (од типот на кредити или депозити) всушност тргуваат (ги купува или продава) со ризиците кои се наоѓаат во структурата на тие производи.

Светски познатите банки за да бидат што поефикасни при управувањето на своите ризични портфолија развиле т.н. интерни методи за мерење и пресметување на ризиците прилагодени на перформансите на банката, ослободувајќи еден дел од капиталот во функција на поддршка на одредени деловни линии и создавање на економски капитал на банката.

Имајќи ги предвид претходните укажувања за значењето на банкарските ризици и потребите од нивното менаџирање, предмет на истражување во овој труд е фокусиран на најсовремените квантитативни методи за мерење на ризиците како што се: вредност под ризик (Value at Risk), профитирање при ризик (EAR), Геп анализа, дурациона анализа, Монте карло симулација, симулациона анализа, ликвидност под ризик(LaR), дефинирање на рамката за нивно управување, со посебен акцент на согласување на управувањето со ризици со кои се соочуваат нашите банки со актуелната меѓународна регулатива која со помош на стандардите на Базел II, Базел III и директивите на Европската унија преточени во најсовремена рамка за нивно управување.

При опсервација на овие проблеми, а имајќи ја притоа предвид нивната комплексност и зависност од многу други фактори, истражувањето ќе се реализира во осум делови што, заедно со воведниот дел и заклучните согледување, ја претставуваат истражувачката целина.

Во првиот дел **Анализа на изложеноста на банките на ризиците** акцент е ставен на суштината на ризикот, неговите карактеристики и специфичности. Во секојдневното работење банкарските институции се соочуваат со бројни препреки и ризици. Банкарското работење е тесно поврзано со голем број финансиски и нефинансиски ризици кои влијаат на профитабилноста односно солвентноста на банките. Во овој дел ќе бидат анализирани: кредитниот ризик, ризик на каматни стапки, пазарниот ризик, ризикот на девизниот курс, ризикот на солвентност, оперативниот ризик, ризикот на земјата, стратегискиот ризик и репутацискиот ризик. Поради значењето коишто го имаат ризиците за банкарските институции ќе биде елабориран начинот на управување со ризиците, организацијата при управување, како и стратегијата и мисијата за управување со нив.

За управувањето на ризиците во банките се заинтересирани менаџерите, акционерите,

вработените, клиентите, државата и меѓународните регулатори. Токму затоа во *вториот дел* од дисертацијата **Учесници во процесот на менаџирање со ризиците во банките** акцентот е ставен на лицата и органите кои директно се вклучени во процесот на управување на ризиците. Во овој дел ќе бидат обработени законската рамка за управување со ризиците, начелата за корпоративното управување, оперативното управување и ингеренциите и обврските на надзорниот и управниот одбор и секторот за управување со ризиците, интерни системи за контрола и важноста на супервизорскиот надзор врз ризикот.

Во третиот дел од трудот со наслов **Процес на управување со кредитниот ризик** ќе биде елабориран најстариот и најважниот ризик во банкарското работење – кредитниот ризик и неговите компоненти. Во овој дел посебно е истакната важноста од воспоставување на доследен процесот на управување со кредитниот ризик кој се состои од повеќе фази почнувајќи од одобрување на кредити, дефинирање на лимити за кредитна изложеност и развивање на сет до методологија за утврдување на интерни кредитни рејтинзи. Мерењето на кредитниот ризик е најсложена фаза во процесот на неговото управување. Кај квантитативното мерење на ризикот е објаснета иднетификацијата на индикаторите (драјверите) на ризикот, за да се премине на мерење на загубите кои имаат своја комплексност и специфичност која произлегува од дефиницијата на дифолтот, временскиот хоризонт во кој тие се мерат и конечно утврдување дали тие спаѓаат во очекувани или неочекувани загуби. Бидејќи кредитниот ризик не може да биде директно измерен, затоа неговото мерење се спрведува на индиректен начин преку мерење, контрола и управување на индикаторите на кредитниот ризик и тоа: ризичната изложеност (EAD), веројатност дека обврските нема да бидат платени (PD), загубите при дадено ниво на ненаплатени обврски (LGD) и рокот на достасувањето. Основата за здраво управување на кредитниот ризик се состои во дефинирање на јасни и прецизни правила кои неминовно треба да се почитуваат и да се постапува според нив при извршувањето на кредитната активност. Овие правила се преточени во политката за управување со кредитниот ризик, политика за ограничување или намалување на кредитниот ризик и политика на резервирање. Во последниот од овој дел од трудот ќе биде извршено пресметување на потребниот капитал за кредитниот ризик согласно Базел II избирајќи еден од трите пристапи - стандардизиран, основен или напреден пристап за пресметување на потребниот капитал за кредитниот ризик.

Предмет на истражување во *четвртиот дел* од трудот со наслов **Управување со пазарните ризици и шпекулативната трговија** е пазарниот односно ценовниот ризик, неговите карактеристики и потенцирање на можните негативни ефекти врз финасискиот

резлутат и капиталот како резултат на промена на цената на хартиите од вредност, девизниот курс и др. Природата на пазарниот ризик бара континуирано внимание и негова перманентна контрола од страна на највисокото раководство. Поради ова, политиката на управување на пазарниот ризик бара прецизно воспоставување на конкретни процедури и политика за да се заштити капиталот на банката од овие ризици. За квантифицирањето на пазарниот ризик се имплементирани нови модели и тоа: гап моделот, моделот на профитирање при ризикот (EAR) и VaR моделот или вредност под ризик. За да се осигуваат банките дека имаат доволно капитал за да ги покријат евентуалните потенцијалните загуби неопходно е да го вршат пресметување на потребниот капитал за заштита од пазарниот ризик согласно стандарите на Базел II. Поради ограничувањата на претходно наведените методи за мерење на пазарниот ризик банките пристапуваат кон употреба на сценарио анализата и стрес тестовите.

Во ова подглавје е обработен и девизниот ризик преку идентификацијата на девизните токови и позиции, презентирање на бројни техники и политики за негово ефективно управување.

Во услови на перманентните промени во конкурентското окружување на банките и понудата на нови банкарски производи и услуги, нагласена е потребата од управување на каматниот ризик кој е предмет на обработка во *петтиот дел* од дисертацијата - **Политика на управување со ризикот на каматни стапки**. Во овој дел се елаборирани изворите на ризикот на каматните стапки и неговите ефекти, како и петнаесетте најважни принципи за менаџирање со него објавени од страна на Базелскиот комитет за супервизија. За адекватно управување со ризикот на каматни стапки неопходно е воспоставување на ефикасен процес за управување и поставување на соодветна организациска структура со прецизно дефинирани одговорности и надлежности. Имено, овој процес треба да биде поткрепен и со софистицирани техника за мерење на ризикот на каматни стапки како што се: геп анализата, дурационата анализа, конвексноста, Монте Карло симулација и стрес тестирање. Дефинирањето на лимитите и правилата за преземање на каматен ризик претставуваат средство за контрола и мониторинг на овој ризик.

Шесттиот дел од ова дисертација **Управување со ризикот на ликвидност** е посветен на способноста на банката да обезбеди средства за раст на активата и непречено измирување на обврските кои достасуваат, без притоа да се изложува на неочекувани загуби. Рочната неусогласеност меѓу изворите на средства и пласманите на банките, како и лошата рочна структура на билансните позиции значајно влијаат на ликвидноста на банките. Заради ова, политиката на управување со ликвидноста опфаќа низа ограничувања, процедури за

планирање на ликвидноста во различни ситуации, вклучувајќи ги и кризните ситуации, стратегијата за управување со ликвидност и начини за финансирање. Бидејќи банките претставуваат стожер на финансискиот систем, во овој дел е истакната улогата и значењето на контролата на банките од страна на супервизорите кои на соодветен начин ја следат нивната ликвидност. Успешноста на управување со ризикот на ликвидност на банките е детеримирана од нивната способност за развивање на системи за негово мерење и контрола. Во овој контекст, се обработени најчесто користените методи почнувајќи со анализа на гаповите на ликвидност, пресметување на индексот на ликвидност, LaR методот или ликвидноста под ризик и CaR методот или готовински тек под ризик. Покрај користењето на претходно наведените методи, анализата на можните сценарија и испитување на кризните ситуации претставуваат област на кои банките треба непрекинато да работат со единствена цел - успешно менаџирање на ризикот на ликвидност.

Во *седмиот дел* од дисертацијата со наслов **Управување со оперативниот ризик** акцентот е ставен на оперативниот ризик, неговата типологија, анализа на причините за негово појавување и категоризација на последиците од овој ризик. Овде ќе бидат обработени стратегијата, политиката и процедурите за управувањето на оперативниот ризик. Целокупниот пристап за управување со овој ризик се темели на: самооценување на ризикот и контрола, дефинирање на клучните показатели, прибирање на податоци за случувањата кои довеле до загуби и планирање на идните активности. Во насока на избегнување или минимизирање на загубите од оперативниот ризик е и мониторинг на ризикот и процедурите за информирањето. Овде ќе бидат елаборирани и методологиите и алатките за пресметување на потребниот капитал за оперативниот ризик согласно Базел II стандардите.

Осмиот дел од докторската дисертација ќе претставува апликативен приод кој се однесува на банките во Република Македонија. Со ваквиот аналитички приод може да се утврдат можностите и бариерите за имплементација на нови софистицирани методи и техники за менаџирање со банкарските ризици. Во оваа смисла, комплексната анализа треба да послужи како добра научна платформа за селектирање и рангирање на методологиите за квантифицирање на ризиците и мерките за заштита или минимизирање на ризиците со кои се соочуваат банките во нашата земја. Имплементацијата на најновата капитална спогодба ќе овозможи подобро управување со банкарските ризици, дизајнирање на нови производи и адекватно формирање на нивните цени, пазарна дисциплина и финансиска стабилност.

Во заклучните согледувања, врз основа на вкупното истражување ќе бидат синтетизирани и нагласени најважните согледувања кои се однесуваат на управувањето со

ризиците во банкарските институции. Примарна цел на модениот менаџментот на ризикот е стимулација на банките за примената и развој на интерните модели за управување со ризици кое ќе овозможи издвојување на помали резерви на капитал за покривање на потенцијалните загуби, подобра селекција на клиентите, поефикасно одредување на цените на банкарските производи, оптимална алокација на капиталот, поголем принос, подобра пазарна позиција и стекнување на значајна предност пред конкуренцијата.

При изработката на овој докторски труд се користени: методите на анализа и синтеза, методот на дескрипција или тн. описниот метод, математичко – статистичките методи, методот на индукција и дедукција, методот на апстракција и конкретизација, методот на докажување, методот на компарација или тн. графичко прикажување на статистичките податоци.